

H.C. Andersens roman: "At være eller ikke være", 1857

Indskannet 2006 af Jesper Vang Hansen

Afsnit 2 handler om Rundetaarn og om drengen Niels, der bor i Rundetaarn sammen med sin far, portneren Poul og moderen, der dør og bliver begravet på assistenskirkegården.

Beskrivelse af universitetsbiblioteket, snelegangen, æblekonen, runestenene, observatoriets professor, student er genkendelige i de historiske kilder. Derimod eksisterer ingen portner ved navn Poul, ej heller en søn Niels (Bryde). Portneren fra omkring 1840 til 1880 hed Hans Rasmussen. I 1845 havde han en plejesøn, Jens Peter Ilsted. I 1857 boede ingen børn i tårnet.

Afsnit II

Rundetaarn.

Alle Kjøbenhavnere kjende Rundetaarn, og Provindsfolkene kjende det idetmindste fra Almanaken, hvor det paa Titelbladet staaer i Træsnit. Man veed, at Kong Christian den Fjerde, hvem Ewald og Hartmann have givet ogsaa Sangens Guld til hans Udødeligheds Refise, byggede Rundetaarn som Stjerne-Observatorium for Danmarks berømteste Mand, Tycho Brahe, der under samme Konges Mindreaarighed maatte drage ud af Landet.

I Taarnet er ingen Trappe med Trin, man kommer derop af et i Spiral skraanende Muursteens-Gulv, saa glat og jevnt, at Peter Czar af Rusland engang, med fire Heste for sin Vogn, skal have kjørt heelt op, og da han stod der øverst, befalet en af sine Tjenere at styrte ned, og denne havde adlydt, var han ikke blevet hindret af Danerkongen. „Vilde dine Folk være saa lydige?" spurgte Czaren. „Jeg vilde ikke give en saadan Befaling!" svarede Kongen; „men jeg veed om mine Tjenere, selv den ringeste, at jeg turde lægge mit Hoved i hans Skjød og trygt sove ind!"

Det er Sagnet, og det er for os Danske meget smukt opfundet. For Portnerens lille Søn deroppe var det en afgjort sand Begivenhed; dog, ved sit nøie Kjendskab til Stedet, vidste han, at Czaren ikke kunde have kjørt lige øverst op til Rækværket, men maatte være steget ud af Vognen ved hans Forældres Dør, hvor man ad en Trappe, paa flere Trin, naaer det Øverste.

Der er vist faa Steder i Kjøbenhavn, der i sig selv og ved sine nærmeste Omgivelser frembyde saa meget for Tanke og Phan-tasi, som netop Rundetaarn, og det især naar man er født deroppe, som Tilfældet var med Niels.

Midt i den travle By, i den befærdede snevre Gade, høit op til Kirken, løfter sig det gamle Taarn med sine aabne Vinduesbuer, dem Vinden suser ind af, og gennem hvilke, ved Vintertid, Sneen fyger i Bunker paa det skraae Muursteensgulv. Or-geltonerne og Psalmesangen, som dernede klinger ud over Wes-sels og Ewalds Grave, naae med samme Magt herop.

Det er gennem Rundetaarn man kommer til Universitets-Bibliotheket, der hen over Kirkens Lofthvælvinger strækker sig som en stor Sal, hvis Boghylder danne Gader paa kryds og paa tvers. I Dybden, omtrent det Sted, hvor nede i Kirken Altaret staser, var da det oldnordiske Museum; her gjemtes tusindaarige gamle Steenkiler, Askekrukker og Oldtids-Sværd. Dette lyder nu som Anmærkninger til en „Kjøbenhavns Beskrivelse“; men i Erindringen for ham, som dengang kaldtes lille Niels, Pouls Søn paa Taarnet, klinger det endnu i Manddomsaarene som en deilig Barndoms-Sang; vi høre kun de jevne Ord, men han fornemmer Melodier.

Fra Taarnets Gjenbohuus, Regentsen, Studenternes Caserne, klang i stjernelyse Aftener og i det klare Maaneskin Sangen fra de unge ”Herrer i Aandernes Rige“; saa frisk, saa bølgende løftede den sig til Portnerens oppe paa Taarnet, hvor Vinduet var aabent; man kunde der følge med i Ordene, naar man kjendte dem. Hvor Lidt sad ikke Niels og lyttede til; det var saa fornøieligt. Nede under ham laae hele den travle By som i en Drøm. I de mørke Aftener skinnede ved Lygtelyset alle Ga-derne som Taagestriber; hist og her fra et Tagkammer blinkede et Lys; han saae det ogsaa gennem sine Tankers Glar, og det beskjæftigede ham at forestille sig Staden i de forskjellige gamle Tider: da den kun var et Fiskerleie, da den blev en Handelsplads, en „Kjøbmands Hafn“ og voxte til Kongestad, saaledes som han havde læst om den.

Mangen stormfuld Nat laae han vaagen i sin Seng og hørte hvor underligt Vinden susede og peb gennem de rudeløse Vinduesaabninger; det var som om den vilde løfte det gamle Taarn; og at Stormen har Magt og Styrke, havde Niels vel fornummet, da han med sin Fader sildig, i et sligt Veir, gik derop. Lygtelyset bevægede sig skarpt henad Muren, over de opstillede Runestene og Steenliigkister; Øiet speidede derved, man blev lydøret; Stormen blæste Lyset ud og knugede med et ordentligt Tag havde Fader og Søn lige op imod Væggen, mens det over og under dem susede, hvinede og hvæsede; det var et Vindkast, man kunde tage og føle paa; de maatte neie sig, og Taarnet gjorde det samme, fornam de.

Barndomstiden heroppe var en egen Drømmenes Tid; naar Niels siden som Ældre saae en Bi boltre sig imellem Bladene i en Rose, øverst paa Spidsen af et opløbet, slankt Rosentræ, da kom ham i Tanke hans Barndomstid paa Rundetaarn; der havde han som Bien været nydende og drømmende, der havde han følt og fornummet den samme Leeg og Lyst, som vi høre om i Tiecks Eventyr: „Alferne“, hvor disse med den lille Marie lægge Frugtkjærner i Jorden, og der skyde op to slanke Træer, i hvis Toppe de Smaa gyngte og see ud over Verden; han havde ogsaa gynget paa sine Tanker høit deroppe i Taarnet; det var hans Trylletræ, der naaede høit over By og Land.

Ogsaa det Gyselige fandt her i hans Barndomshjem sin Repræsentant, og denne var ingen anden end den forresten høist respectable Mo'er Børre, den gamle Æblekone; vi have nylig nævnet hende sidde nede i Indgangen til Taarnet, hvor hun solgte Frugt og de af Børnene meget yndede Sukkergrise til fire for een Skilling, billige, velsmagende og altid rosenrøde; hun sad der Sommer og Vinter; men paa den koldeste Tid havde hun Ildpote. Mangt et lille fordærvet Æble, en knækket Griis, forærede hun Niels; men, fra han var kommen ud over de første Børneaar, spiste han dem ikke; nei, han kastede dem langt fra sig og var ikke til at bringe til at tage hende i Haanden; det gjøs i ham, natur hun strøg ham hen over Haaret, og hvorfor? - Han havde hørt af sine Forældre, at hun i levende Live havde solgt sit Skelet til en Doctor paa Hospitalet. Det var det Gyselige, at hun

levende var solgt som Liig, det var en Slags Forskrivelse, om just ikke til den Onde, saa dog til Døden. For denne Forskrivning havde hun aarlig Pension af to Rigsdaler; een af disse, netop idet den var bleven udbetalt, laantes af Portnerkonen; Niels skulde gaae at bytte, han syntes at han bar paa Blodpenge.

Reent og net var der i det lille Kammer hos Portnerfolkene oppe ved Observatoriet; om Dagen havde Fader Poul jo en hed Deel at løbe om, men om Aftenen blev han gjerne hjemme hos Kone og Søn, læste høit om de gamle Tider i Danmark; tidt var der rare Billeder i Bøgerne, saaledes at man kunde see Alt som det havde været; han fik disse at Isane fra Universitets-Bibliotheket lige under sig; man vidste der, at han var vaersom og ordenlig./

Familiens egen Bogsamling bestod kun af to Bøger, Bibelen, der tilhørte Moder, og den gamle Eventyrbog „Tusind og een Nat“, den eiede Niels, han havde den i Foræring af sin Gudsfarer, Hr. Svane. Begge Bøger bleve stadigt læste, og Niels var godt hjemme i dem begge to, Bibel og Eventyrbog, hver hinanden saa modsat, og i Barnesjælen to lige Sandhedens Bøger. En Forfatter, vi troe flumboldt, siger, at Drømme ere Tanker, som man i vaagen Tilstand ikke fik fuldendte, og som nu, under Søvn, løsne sig; derfor drømmer man aldrig hvad man helst vil og meest inderligt tænker paa. Hvor inderligt eller ikke Niels havde i Tanker eller i ønske at være Aladdin, kunne vi ikke sige, men betydningsfuld for ham blev i hans modnere Alder en Drøm her i Barndomsaarene. Han drømte nemlig en Nat, at han som Aladdin steeg ned i Hulen, hvor tusinde Skatte og skinnende Frugter næsten blændede ham; men han fandt og fik den forunderlige Lampe, og da han kom hjem med den, var det -- hans Moders gamle Bibel.

Hvor betydningsfuld blev ikke i Tiden denne Drøm; Barnet kan drømme, hvad den Ældre først efter Livets Kamp og Strid mægter - ikke at gribe, men at øjne.

Det fjerne Østerland, hvor „Tusind og een Nat“ hørte hjem-me, og den Jordbund, hvor Bibelens hellige Historier havde deres Liv, var ham eet og samme Stykke af Verden; Damaskus og Jerusalem, Persien og det stenede Arabien, vare eet og samme kjendt og hjemligt Rige, der med Danmark, hvpr han levede, udgjorde ham den hele Verden; andre Riger og Lande hørte han vel stundom nævne, men de vare ham fremmede og mere fjerne end selv Sol og Maane; disse kunde han dog see for sig. - Der var endogsaa en Tid, han troede, at de sorte Pletter i Maanen var en Mand, der havde stjaalet Kaal og derfor til Straf sat derop, at sees af alle Mennesker! Det var en gruelig Straf.

„Det er ingen Kaaltyv,“ sagde Hr. Svane, „det er en lille Gavstrik, som flyver om i Glasballon og seer Folk efter i Sømmene! Tag Du Dig iagt for den Luftskipper; han flyver Jorden rundt og leer af os Allesammen!“

De Ord og den Forklaring gjorde et dybt Indtryk paa Niels, og han talte om den, og det selv til Studenten, der hjalp den astronomiske Professor inde ved Instrumenterne.

„Det er jo en forfærdelig Vantro og Uvidenhed af en Beboer lige ved Siden af Kjøbenhavns Observatorium!“ og Studenten lod ham see i en af de store Kikkerter deroppe, og Maanen viste sig som en kjæmpestor Kugle med heel Landkorttegning paa! han lod ham see Solpletterne, der

udvidede sig og trak sig sammen, syntes han; og nu hørte han fortælle, at Sol og Maane, ja hver eneste Stjerne, var en heel Jordklode. Det var ligesom en Eventyr-Historie at høre paa. Noget egentligt klart Begreb fik han rigtignok ikke, men hans Phantasi løftede sig ud i det uendelige Verdensrum; han befolkede hver en Stjerne med Mennesker, og tænkte, om de vel deroppe med deres Kikkerter kunde see Kjøbenbavn og Rundetaarn, hvor han boede. Tidt og ofte ønskede han nu at kunne flyve som Svalerne, der i piilsnar Flugt jøge forbi hans Vindue ind i Taarnet og der med krydsende Fart flagrede, fløi og skjød afsted; med en Flyven som denne maatte han kunne naae den blinkende Stjerne. „Du bruger dog et Par hundred Aar derop!" havde Studenten sagt, og de Ord vare saa fast voxede ind i Tanken, at han vir-kelig en Nat drømte, at han hurtig og let som Svalen svang sig fra Jorden, der blev mindre og mindre; men Stjernen, han fløi imod, blev ikke større; han var langt ude i det uendelige Rum og idelig lød Studentens Røst: „Du bruger dog et Par hundred Aar derop!" -- men derhen vilde han, maatte han, og han fløi, blev som baaret af Luften, - og klarere og klarere lyste Stjernen, men ikke nærmere, og han vaagnede midt i Flugten, langt fra Maalet.

Faderen havde læst høit for dem i en Bog, en gammel dansk Oversættelse, om „Haltefanden", der kom til Studenten, som boede høit i Veiret, næsten som de paa Rundetaarn, og om Natten løftede Tagene af Husene og lod ham see Alt hvad derinde foregik; Phantasien gjorde det samme Experiment for Niels; dog, hvad han saae var ene og alene dækkede Borde, Selskaber, der sad om Steeg og Kage, eller Juleaftens Herlighed' med lysende Juletræer. Selv fik han et saadant hver Juleaften, men lille; i en Urtepotte stod det, behængt med udklippede Næt og virkelige Æbler; i Toppen skinnede en Guldstjerne, der skulde tyde paa Jesu Fødselsstjerne. Og netop paa Julens hellige Aften, da han havde spiist og skulde til at høre Fader læse en Historie, udstødte Moder et Suk og sad i det samme stiv, som om hun var død. Fader løb efter Doctoren, en Aareladning blev foretaget, Moder aabnede igjen sine Øine; men fra den Stund var alle hendes Lemmer lamme; det var Apoplexi, kun i hendes Øine viste sig Livet. Hun maatte bæres af Seng og i Seng; saaledes hengik fem tunge, lange Maaneder.

Af Bibelen læstes endnu om Aftenen høit, og man saae i hendes Øine at hun forstod. Tidt var det blevet sagt: „Bibelen er Guds Ord", og derfor, i from og barnlig Tro, tog lille Niels en Aften Bibelen og lod den berøre Moderens stumme Mund, og hans Tanke derved var, at Bibelen, Guds Mund, skulde berøre Moders Mund til Kys. Det var som om hun forstod det: aldrig glemte den lille Dreng siden som Mand det Udtryk, der lyste fra hendes Øine; i dem lage Sjælens eneste Baand med Om-verdenen.

Sidst i Mai døde hun; det var det første store Forliis i denne Verden, den første Rift i Livets smukke Billedbog; --- men Fader levede endnu, Hjemmet blev jo, men den ene halve Deel af Verden var borte.

Ned af Taarnet bar de Moderens Kiste; ude paa Gaden holdt de Fattiges Liigvogn; tilfods fulgte Mand og Søn den lange Vei ud af Nørreport til Kirkegaarden; Solen skinnede, Træerne vare nyligt udsprungne, Søerne, de kom over, gjenspeilede den blaae Luft. Niels havde aldrig før været udenfor Kjøbenhavns Volde, kun seete fra Taarnet kjendte han Forstæderne, Mark, Enge og Skove;

første Gang paa Foraarets friske, deilige Dag kom han i det Grønne, mellem Blomster og under Træer, men ved sin Moders Grav.

Man fortæller om en engelsk Familie, der fra Dampskibet paa Reisen til Petersborg, gik nogle Timer i Land i Kjøbenhavn, tog en Vogn og sagde til Kudsken: „Kjør os hen, hvor der er noget Smukt at se!“ og det Smukkeste, Kudsken vidste, var ikke Billedgallerier eller Museer; nei, assistentskirkegaard. den; derud kjørte han dem, og de skulle være blevne i høi Grad henrykte og lovede at komme igjen for at lade sig begrave her, da det var det smukkeste Sted i Verden! Det har idetmindste Kudsken fortalt, og Niels var af samme Mening som han og hele den engelske Familie: det var det deiligste Sted i Verden! han ønskede at kunne blive med sin Fader her under de smukke Træer, hvor Fuglene sang, hvor Muren prangede med Billeder, hvor Gravene stode med Monumenter, Blomster og Krands. Her var saa festligt, sag yndigt, og dog græd han, thi hans Fader græd, og ned over Moderens Kiste kastede de den sorte, tunge Jord.

Langsomt gik det igjen hjemad til det gamle Taarn, hvor han nu var Alt for Faderen; - Hjemmets Drivhjul var borte, han var fra nu af ligesom blevet mere dyrebar, idet han modtog Moderens efterladte Hjerterplads hos Faderen, og det forstod han. Mindre let at forstaae, - og dog er det saaledes, -- at Barnet glemmer saa snart sin Moder, hende, hvis hele Hjerter slog for det, levede for det, fyldtes af det, elskede det, som kun en Moder kan elske, der forglemmer sig selv for dette og kun i dette har sit Haab, sin Fremtid. Ogsaa Niels glemte sin Sorg, glemte næsten Moder - og vi vide i de første tre paafølgende Aar ingen større og betydende Livets Skyggeside for ham, uden den, at der var Hunde til.

Kjæk, næsten afprægende en Character med heftig Opbrusen, en Villie, var der een Side, hvorfra han aldeles var en Kryster: han havde en medfødt Angest for Hunde, det var hans Sorg, at disse Skabninger vare til; blot en Hund snusede til ham, gik der et Choc gjennem alle hans Lemmer, og man vil da begribe, hvilken Qual det maatte være Niels at komme paa Gaden i Kjøbenhavn, der selv i Udlandet, og med Ret, er be-rømt for sin utrolige Vrimmel; Reisende have skrevet derom og sagt, at vi heri overgase Constantinopel, der dog er mærkelig ved sine Skarer omdrivende, herreløse Hunde. „I Kjøbenhavn ere de ikke herreløse!“ sagde Hr. Svane, og vi ville høre hans Udtalelse om denne Hovedstadens dyriske Drift, som han i sit gode Humeur kaldte den.

„Her ere Hundene ikke herreløse, ikke omdrivende Horder! nei, de ere hjemme; hver Herre, hver Dreng og Madam har sin Hund, hvert Huus sine Hunde. Værst er det i Byens Havn! der, paa Pæreskuder og Fragtskibe, gjøe og hyle de ind i Natten, saa Gud naade Hver, som sover let i den Gade, det er snart forbi med hans Søvn; er der nu en Hund lukket ude, saa gjør den med eller hylter som et nyt Toug paa en gammel Tridse, hvor der heises svært Gods; det høres af en anden nattedrivende Hund, der svarer; det bliver Duet, Terzet, men aldrig Finale der ender, før Natten ender og Dagen kommer, og saa har man hele Skuet: fire, fem Hunde staae og spærre Dig Port og Gadedør, to ligge i Solen og optage Fortoget; en glubsk Kjøter farer Ivers over Gaden og er nær ved at løbe skikkelige Folk overende; Madammens Spids gjør fra det aabne Vindue, en lille Hund, uden Kjendetegn af hvad Kaste den hører til, gjør sig hæs fra Gadedøren, Moppen vralter ækel feed, som et Aadsel, der er hovnet op i Vandet; man bliver vaad i Munden ved at see paa dem. Der komme Hunde, fødte til at staae i Lænke, Hunde for ledige Jomfruer, Hunde med Dressur og i raa

Natur, og det ikke blot Hunde paa Gaden, men Hunde i Gaarden og inde i Stuen, tidt i Sophaen, selv i Sengen og oppe paa Bordet - et rigtigt stort Bæst, uden al Eau de Cologne, midt i Familie-skjødet; det kyskes af hele Familien, er Lem af den - og det er ikke overdrevent, men det er overdrevent med Hundene!"

See, det sagde Hr. Svane. Nu var lille Niels den Plage qvit, løst fra dem Allesammen, fra Kjøbenhavn, fra Hjemmet og Rundetaarn, det der vilde staae uforandret, tungt og graat, som om ingen Dag var gaaet, naar han om Aaringer maaskee, større, ældre, forandret i saa meget, kom her tilbage igjen. Hans Klæ-der bleve lagte i en lille svær Trækoffert, den eneste her var. Den gamle Bibel og „Tusind og een Nat" fulgte med; det var hele Bibliotheket oppe fra Rundetaarn, og - saa gik Reisen til Jylland.